

November 1953

M E D D E L A N D E

nr 39

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Skånes Vapenhistoriska Förenings vintersammanträde, som skulle hållits i början av december månad, har p.g.a. mellankommande hinder m inställas.

Höstsammanträdet

Fredagen den 9 oktober samlades föreningens medlemmar till sammanträde i "Kungens kammare" på Malmöhus slott. Ett tjugotal medlemmar ha infunnit sig. Sedan ordf., J.Folke Herrström, hälsat välkommen demonstrades en vapensamling, vilken inlämnats till underhandsförsäljning. Samlingen, som omfattade c:a 125 nummer, var synnerligen blandad. Åtskilliga av vapnen voro "i stil" och ett flertal i mycket dåligt skick. Dock märktes några jaktarmborst, hjullåsbössor, gevär, pistoler och vapen av tämligen god kvalitet. En del bud avlämnades också på dessa. Sammanträdet avslutades med gemensam supé på hotell Kramer.

Valsgärderustningen

En kritisk granskning.

av

Olle Cederlöf

Till de märkligare föremålen i Uppsala universitets museum för nordiska fornsaker räknas den s.k. Valsgärderustningen, vilken på 1930-talet rekonstruerades av nuvarande landsantikvarien på Gotland, Greta Arwidsson. Rustningen, vilken tillvunnit sig internationellt intresse, emanerar från den kulturella blomstringsperiod, som går under namnet Vendeltid, d.v.s. tidsperioden mellan omkr. 550 och 800 e.Kr. Detta är och för sig icke så märkligt, att det berättigar rustningen till en extra stjärna i museibaedekern, utan denna har tillkommit av annan orsak. Rustningen är nämligen - sådan den rekonstruerats av Greta Arwidsson - en isolerad företeelse utan motsvarighet bland nordiska och kontinentaleuropeiska skyddsvapen. Rekonstruktionsförslaget har under sådana förhållanden blivit utsatt för kritik från vissa tyska forskares sida. Dock rustningsdelarna emellertid, vare sig man håller fast vid det Arwidsska rekonstruktionsförslaget eller ansluter sig till de tyska nyrekonstruktionerna, avslöjar vissa kontinentala kulturinflytelser inom vapenskicket, skall här i korthet nämnas något om desamma och deras föreslagna rekonstruktion.

Utmärkande för Vendeltiden är ett speciellt gravskick. De döda brändes icke tillsammans med sina gravgåvor, som annars var brukligt utanför Vendelkulturens område, utan lades obrända i en i jorden nedbåt. Därigenom har ett rikt och ofta konstnärligt högtstående gravinventarium bevarats åt eftervärlden. Framför allt äro vapnen (kamhjälsrundsköld och svärd), som voro mannens främsta prydnad, praktfullt utstyrda med pålagda, reliefornerade metallbleck. Bålbepansringen, som detta fall är av särskilt intresse, utgjordes - sådan vi se den avbildad på pressbleckens figurframställningar - av knälånga ringpansarskjortor med ärmarna, vilka räckte ned till armbågen. Det är sålunda samma stridsdräkt som beskrives i det engelska Beowulfkvädet från 1700-talet (kvädet anses skildra nordiska vendeltida seder och förhållanden). Således bildade sig bilden av den nordiska stridsdräkten från tiden närmast följande vikingatiden, då man år 1936 i båtgrav 8 vid Valsgärde strax norr om Gamla Uppsala gjorde ett fynd, som icke lät sig inpassas i det vedertagna schemat.

Bland gravgodset fann man resterna av ett träskrin, vilket innehöll sammanlagt 21 järnskenor. Dessa, som voro av inbördes avvikande längd, visade spår av att medelst läderremmar ha varit förenade till tre olika grupper av skenor, två längre och en kortare. Gemensamt för dem alla var att de i den smala ändan - de olika grupperna av skenor uppvisade "in situ" en mer eller mindre utvecklad solfjäderform - var förenade med fragment av ringpansarflätning. Till följd av att skenorna förvarats hoplagda i ett skrin och icke ingingo i en av den döde påtagen stridsdräkt, var det av fyndet omöjligt att sluta sig till, hur de en gång varit placerade. Man sålunda, eftersom det rörde sig om en hittills okänd typ av kroppsbeväpning, ring, uteslutande hänvisad till lösa antaganden. Den som första gången på allvar tog upp frågan och framlade ett rekonstruktionsförslag, som väckte de svenska fackmännens gillande, var, som ovan berörts, Greta Arwidsson.

Efter att noggrant ha studerat fyndet och företagit erforderliga utmätningar kommer hon i en uppsats i Acta archaeologica X till resultatet, att den kortare gruppen av skenor - dessa äro i smäländarna smyckade med profilerade djurhuvuden, vilka avslöja rustningsdetaljernas inhemsk tillverkning - varit avsedd som beväpning för vänstra överarmens utsida medan de båda längre grupperna av skenor bildat ett bälens framsida tillbehör, korsettliknande bälpansar. Av ringbrynjefragmenten sluter hon vidare, att de tre grupperna av skenor - en fjärde grupp avsedd för höger överarm anses ha gått förlorad före depositionen - upptill varit förenade i en kragliknande, axelpartiet skyddande pansarflätning, som sålunda burit upp dem. Förslagsställaren finner emellertid själv, att det framlagda rekonstruktionsförslaget stöter på vissa svårigheter. De båda längre grupperna av skenor passa ej ihop på grund av de för hopsnörningen avsedda sömmarnas placering (på rekonstruktionsförslaget är den ena gruppens sömmar avlägsnade), varför de båda grupperna enligt Arwidsson måste emanera från två olika rustningar. Detta finner hon emellertid icke egendomligt, då enligt Beowulfkvädet och tidigare vendeltida gravfynd gammalt, ofta defoder arvegods nedlades som gravgåvor. Till stöd för sin hypotes påvisar Greta Arwidsson också förekomsten av liknande skenor, om vilkas uppgift hon icke är helt säker, i skytiska gravfynd från århundradena närmast förut. Hon drar även upp paralleller med senare tiders orientaliska, kombinerade plåt- och ringpansarrustningar och kommer på denna väg fram till resultatet, att prototypen till Valsgräderustningen sannolikt är att söka i trakterna kring Svarta havet.

I början av 1940-talet restes allvarliga invändningar från tyska fackmän, W.Käsemann och P.Post, mot det Arwidssonska rekonstruktionsförslaget. Man fann att detta var ohållbart, då det helt bortsåg från det funktionella. En i dylik rustning skrudad krigare kunde knappast ha böjts på grund av skenornas vertikala placering, lika litet som han effektivt skyddades mot pilar och spjutstötar på grund av de stora mellanrummen mellan de enskilda skenorna. En rustning av denna typ var sålunda helt förfelad. Istället föreslog man en rekonstruktion med skenorna som ett komplement till ringbrynjan. De skulle sålunda ha täckt underarmar resp. skenben. Om de placeras på detta sätt med den smala sidan nedåt visar det sig också, framhåller Post i en uppsats i Zeitschrift für Historische Waffenkunde, att de likt rör naturligt omsluter extremiteterna utan att lämna någon blotta. Ringpansarfragmenten förklaras, säger Post vidare, med att skenorna nedtill varit försedda med vantar resp. sockor av pansarflätning. Som bevis för sitt påståendes riktighet påvisar Post avbildningen av en protobulgarisk ryttare på ett av guldkärlden från Nagyszentmiklós-fyndet (800-talet) i Ungern. Den där återgivna ryttaren bär nämligen en knälång ringbrynja med kompletterande arm- och benskenor av föreslagen typ. Liksom Greta Arwidsson kommer sålunda Post till resultatet, att Valsgärderustningens prototyp sannolikt är att söka i sydöstra Europa. Detta är ingalunda överraskande, när man tar i betraktande de starka kulturströmningar, som under den yngre romerska järnåldern och folkvandringstiden kom från just dessa trakter till ultima Thule.

Post vidgar emellertid problemställningen för att se om en kroppsbe-
pansring av denna typ icke förekommit i västligare delar av Europa under denna tid. I Gesta Caroli, en latinsk krönika författad på 800-talet av en klosterbroder i St.Gallen, fann Post vad han sökte. I denna finnes en ingående beskrivning av Karl den stores och den frankiska härens kroppsbe-
pansring. Av denna framgår tydligt, att man begagnar järnskenor för armarnas och underbenens skydd. Detta förhållande förklarar Post som en kulturinflytelse från de östliga folken, främst avarerna, vilka sedan gammalt begagnade ett kroppsskydd av hopsnörd järnskenor (lamellrustning). Ursprunget till skenbepansringen är sålunda ytterst att söka i Centralasien, varifrån idén sedan spritt sig åt skilda väderstreck.

Skärskådar man Greta Arwidssons och Posts olika rekonstruktionsförslag från funktionell synpunkt råder det knappast någon tvekan om vilket, som har störst fog för sig. Vapenhistorien visar nämligen att då en be-
pansring av järnskenor använts, dessa alltid placerats horisontalt och delvis överskjutande varandra, varigenom bärarens rörlighet ej inskränk-

i någon högre grad. Det torde räcka med att erinra om de romerska legionärernas lorica segmentata och orientalernas jushman. Mot Arwidssons rekonstruktionsförslag talar också de nordiska sagornas skildring av nordbornas stridssätt. Det var en rörlig taktik som utvecklades. Man be- gagnade sig bl.a. av s.k. kroppsparader, d.v.s. hopp, dykningar, vridningar och vändningar, vilka förutsatte smidighet, snabbhet och balans. Allt omöjligt att utveckla i den av Arwidsson föreslagna rustningen. Ej heller kan det, som Thordeman föreslagit, röra sig om en paradrustning, då skenornas grova utförande alltför illa korresponderar med den tillhörande kamhjälms eleganta dekorerings.

I denna situation kommer den moderna vapenhistorien arkeologien till hjälp. Går man till Orienten, arm- och benbepansringens ursprungliga hemort, visar det sig att man erhåller en naturlig förklaring till dessa detaljers uppkomst. Medan de orientaliska fotsoldaterna från århundraden närmast efter Kristi födelse och fram till medeltiden regelmässigt bar sköld, uppträdde ryttarna vanligen-sannolikt för att ej nedsätta rörligheten- utan dylik. De senare måste dock på något sätt ha kunnat parera motståndarens hugg. Detta skedde bl.a. med hjälp av underarmen, som därför skyddades medelst särskilda armskenor; lika viktigt som det var att skydda underarmarna var det emellertid för ett ryttarfolk att skydda de sårbara underbenen. I motsats till de orientaliska ryttarna bar Vendeltidens uppsuttna krigare, som framgår av gravinventarierna och bilderna på pressblecken, en rundsköld på vänster arm. Härav följer att de icke nödvändigtvis behövde något armskydd på vänster underarm. Detta skulle t.o.m. ha varit till direkt förfång, då det utan att öka skyddet skulle ha nedsatt rörligheten hos den sköldbärande armen. Ett av armskydden i Valsgärdefyndet behöver sålunda, som Greta Arwidsson och Post antagit, icke nödvändigtvis saknas. De tre grupperna av skenor kan mycket väl utgöra ett fullständigt komplement till ringbrynjan.

Även om Post framlagt tungt vägande argument för sitt påståendes riktighet, har hittills saknats ett övertygande bevis. Valsgärdefyndet härrör från 650-talet och ryttarbilderna från Nagyszentmiklós först från c:a 875. Det föreligger sålunda förutom avståndet i rum en tidslakun på över 200 år att överbrygga. Det finnes emellertid ett bevismaterial, som i detta sammanhang hittills synes ha undgått forskarna, på betydligt närmare håll. På ett av de fragmentariska pressblecken på Sutton Hoo-hjälmen, som 1939 upptäcktes i en båtgrav på Englands ostkust, återfinnes en krigare, vilken bär en knälång ringbrynja och till detta ett underarmsskydd hopfogat av längsgående järnskenor. Sålunda ett kroppsskydd av den av Post föreslagna typen. Det värdefulla i detta samman-

hang är, att hjälmen visar direkt anknytning till de vendeltida, uppländska hjälmarna. Bl.a. uppvisar ett av de hjälmkalotten täckande pressblecken en bild, som så nära anknyter till en bildscen på ett liknande pressbleck från en av Uppsala Gamla Högar (östhögen eller "Odins hög"), att de sannolikt äro uthamrade på samma matris. Vilken av hjälmarna som har tidsprioritet - har den engelska hjälmen utgjort förebild för de svenska eller tvärtom eller är den engelska hjälmen ett svenskt importstycke - därom tvista ännu de lärda, men hur som helst kvarstår faktum, att den av Post föreslagna skenbepansringen här finnes belagd i ett till Vendelkulturen direkt knutet samtida bilddokument.

Nyutkommen litteratur.

Alm, J., Arméns eldhandvapen förr och nu. Stockholm 1953.

Föreningen Armémusei Vänner, Meddelande XIV, Stockholm 1953, innehåller bl.a.:

Seitz, H., Theodor Jakobsson †.

" , Fortifikationens första officerssabel.

Jakobsson, Th.†, En militärparad år 1796.

Löfström, K., Tapperhetsmedaljen efter 1814.

Holmquist, K., Kungl. Livregementets till häst silverpukor.

Cederlöf, O., Två intressanta karolinska officersvärjor.

Svenska Vapenhistoriska sällskapet, Meddelande 40, Stockh. 1953

Vaabenhistorisk Selskab, Meddelelser, nr 159-162, Köpenh. 1953
